

У процесі вивчення умов і методів дослідження при проведенні судової експертизи слідчий аналізує:

- компетентність експерта, який проводив експертизу;
- повноту дослідження об'єктів експертизи;
- достатність представлених експерту порівняльних зразків;
- обґрунтованість вихідних наукових положень, прийнятих експертом;
- наявність протиріччя у висновках експерта;
- форму висновків експерта, відповідність форми результатам дослідження.

При порівнянні висновків експерта із зібраними у справі доказами суб'єкти, на замовлення яких були проведені судові експертизи, використовують методи логічного аналізу, способи групування, зіставлення та порівняння висновку експерта з іншими доказами тощо. У випадку виявлення протиріччя призначають додаткову або повторну експертизу.

Після проведеного аналізу та оцінки висновку експерта слідчий (суд) може прийняти одне з таких рішень:

— визнати висновок експерта достовірним, повним та обґрунтованим, таким, що має значення для справи, і включити його до числа джерел доказів та використовувати при доказуванні;

— визнати висновок експерта неповним або недостатньо зрозумілим і, якщо під час допиту експерта не було можливості усунути незрозумілість, призначити додаткову експертизу;

— визнати висновок експерта необґрунтованим або сумнівним щодо його правильності та призначити повторну чи додаткову експертизу або провести інші слідчі дії з метою перевірки результатів експертизи.

Таким чином, використання висновку експерта потребує від слідчого (суду) перш за все оцінки його як доказу у справі.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651–VI (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. 2013 № 910 № 1112 № 13.

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 05.03.2019).

УДК 341.232 : 343.148 : 351.74 (477)

*Чорноус Ю. М., д-р юрид. наук, проф., професор Національної академії внутрішніх справ,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9710-4858>,
e-mail: chornous@ukr.net*

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ПОРЯДКУ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою.

Статистичні дані переконливо свідчать про значні обсяги процесуальних дій, які проводяться у порядку міжнародної правової допомоги. Так, за даними Генеральної прокуратури України 2018 року до вітчизняних компетентних органів від іноземних держав надійшло 2434 звернення про міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні, з них 2124 – про надання міжнародної правової допомоги. Відповідно, українськими компетентними органами було підготовлено 933 звернення до іноземних держав, й серед них – 790 щодо міжнародної правової допомоги [1].

Як демонструє вивчення практичної діяльності Національної поліції України, що є одним із компетентних органів під час здійснення міжнародного співробітництва, у кримінальному провадженні міжнародна правова допомога переважно запитується з метою надання інформації; вручення письмового повідомлення про підозру; допиту свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених; пред'явлення для впізнання; обшуку; тимчасового доступу до

речей і документів; здійснення заходів з встановлення місцезнаходження особи, транспортного засобу, юридичної особи. Проведення судової експертизи у кримінальному провадженні за умови міжнародного співробітництва застосовується зрідка. Наприклад, мова йде про випадки проведення молекулярно-генетичної та судово-медичної експертизи. Однак виходячи із потреби підвищення ефективності діяльності з розслідування злочинів, реалізації заходів міжнародного співробітництва, опрацювання питань, що стосуються проведення судової експертизи у порядку міжнародної правової допомоги, вбачається важливим, оскільки сприяє процесуальній економії, вирішенню завдань кримінального провадження.

Вчені зазначають, що використання в судочинстві висновків судових експертів, які є громадянами чи підданими інших держав і мають необхідні знання й кваліфікацію для надання висновку з досліджуваних питань, є допустимим і законним. Так, участь міжнародних експертів мала місце в розслідуванні кримінальних справ за фактами вбивств, які набули широкого резонансу в суспільстві, коли експертизи з ідентифікації тіла за ДНК і встановлення часу й причин настання смерті виконувалися українськими експертами та експертами декількох іноземних держав [2, с. 23].

Серед багатьох чинників, що впливають на розвиток судової експертизи та розширення її можливостей, треба зазначити про активізацію діяльності судово-експертних установ у здійсненні міжнародних контактів із зарубіжними колегами. Форми контактів надзвичайно різноманітні: участь у міжнародних конференціях, обмін експертним досвідом, виконання судових експертиз за завданнями іноземних організацій і громадян та ін. [3, с. 186].

Удосконалення засобів, методів і прийомів злочинної діяльності, що все частіше виходить за межі держав, набуває міжнародного характеру, вимагає удосконалення теоретичного і практичного інструментарію боротьби з нею, застосування заходів міжнародного співробітництва. Це стосується й створення міжнародних спільних слідчих груп. Зокрема, розслідування аварії авіалайнера, що виконував рейс МН-17 Малайзійських авіаліній на сході України 2014 року, внаслідок чого загинуло 298 осіб із різних держав світу, обумовило створення першої у вітчизняній практиці спільної слідчої групи (ЖІТ). До її складу ввійшли представники Австралії, Бельгії, Малайзії, Нідерландів і України, міжнародні організації. З української сторони були залучені співробітники Генеральної прокуратури України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, інших компетентних органів [4]. Зокрема, експерти Київського науково-дослідного інституту судових експертиз спільно з іноземними колегами виконали ряд хімічних, трасологічних, балістичних та вибухово-технічних досліджень. Висновки, зроблені в результаті спільної роботи експертів, стали істотним внеском до загальних результатів розслідування Міжнародною слідчою групою причин загибелі людей на борту малайзійського літака [5].

Таким чином, міжнародне співробітництво у галузі судової експертизи, а саме проведення судової експертизи за дорученням відповідного компетентного суб'єкта іноземної держави, залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз сьогодні набуло особливої актуальності, вимагає опрацювання теоретичних засад та практичних рекомендацій.

Слід зауважити, що проведення процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги супроводжується рядом складнощів. Проблемні питання обумовлені відмінностями процесуального законодавства держав, з якими відбувається співробітництво; відносно новим інститутом міжнародної правової допомоги у кримінальному процесі України та недостатнім досвідом практичних співробітників з вирішення таких питань; відсутністю необхідних рекомендацій з ефективного проведення процесуальних дій та ін.

При вирішенні питання про проведення судової експертизи у кримінальному провадженні у порядку міжнародної правової допомоги, треба враховувати пріоритетне значення міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Так, Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковим протоколом 1978 та Другим додатковим протоколом 2001 року до неї, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколами до неї, регламентують проведення судової експертизи у порядку міжнародної правової допомоги, залучення експертів до суду іноземної держави, проведення допиту експерта за допомогою відео- та телефонної конференції та ін.

Дане питання знайшло своє відображення за змістом двосторонніх міжнародних договорів України. Згідно зі ст. 3 Договору між Україною та Республікою Грузія про правову

допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах 1995 року [6], правова допомога охоплює «виконання процесуальних дій, що передбачені законодавством запитуючої Договірної Сторони, зокрема, ... проведення експертиз, передачу речових доказів...» [6].

Подібні положення закріплені у ст. 4 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року; ст. 3 Договору між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах 1995 року; ст. 3 Договору між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах 2003 року; ст. 3 Договору між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах 2003 року; ст. 2 Договору між Україною та Республікою Панама про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2003 року; ст. 9 Договору між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах 2008 року та ін.

Кримінальний процесуальний кодекс України [7] також регламентує дану форму міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Згідно зі ст. 561 КПК України на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором. До таких важливих дій належить залучення експерта та проведення експертизи (згідно зі ст. 242, 243 КПК України).

Залучення експерта та проведення експертизи як форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні має важливе значення для встановлення його обставин, а висновок експерта використовується у кримінальному провадженні як процесуальне джерело доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України).

Закон України «Про судову експертизу» визначає засади проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави. Так, згідно з ч. 1 ст. 22 Закону України, у разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою [8].

Важливо, що висновок експерта, отриманий за результатами виконання запиту про міжнародну правову допомогу, використовується як джерело доказів у кримінальному провадженні запитуючої держави (ч. 4 ст. 93 КПК України). Відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, не потребують легалізації і визнаються судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи (ч. 2 ст. 550 КПК України).

Таким чином, під час підготовки та проведення судової експертизи на підставі запиту про міжнародну правову допомогу, треба враховувати такі обставини:

- положення міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; заяви та застереження держав, які були зроблені при ратифікації міжнародного договору; положення законодавства запитуючої та запитуваної держави;
- центральні (уповноважені) та компетентні органи щодо виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні;
- вимоги щодо оформлення запиту про міжнародну правову допомогу та супровідних матеріалів. Відповідні вимоги до запиту (доручення, прохання, клопотання), передбачені міжнародним договором України, на підставі якого здійснюється співробітництво, а також КПК України (ст. 552) та ін.

Удосконалення правового регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні та судовій експертизі, розроблення відповідних практичних рекомендацій є актуальними завданнями, сприяє ефективному вирішенню завдань кримінального провадження, боротьбі з міжнародною злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2018 року. *Генеральна прокуратура України*. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113651&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 17.03.2019).

2. Основи судової експертизи : навч. посіб. для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта [Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін.]. Харків : Право, 2016. 928 с.

3. Лилова Ю. Ю. Проблеми розвитку судової експертизи. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук, професора Ніни Іванівни Клименко (Київ, 27 лютого 2018 р.). Київ-Маріуполь, 2018. С. 186–188.

4. Черноус Ю. М. Актуальні питання створення і діяльності міжнародних спільних слідчих груп. *Криміналіст первопечатний* : междунар. науч.-практ. юрид. журн. Харків, 2017 № 14. С. 36–47.

5. Київський НДІСЕ продовжує співпрацю з голландськими колегами щодо розслідування збиття літака Малайзійських авіаліній рейсу. *Київський науково-дослідний інститут судових експертиз*. URL: <http://kndise.gov.ua/news/news-view/c-kiiivskij-ndise-prodovzue-spiivpracu-z-gollandskimi-kolegami-sodo-rozsliduvanna-zbitta-litaka-malajzijskih-avialinij-rejsu-mh17> (дата звернення: 17.03.2019).

6. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 09 січ.1995 р. Ратифіковано Законом України від 22 лист. 1995 № 451/95 ВР Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_542/sp: max100 (дата звернення: 17.03.2019).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 № 4651–VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 17.03.2019).

8. Про судову експертизу : закон України від 25.02.1994 № 4038–XII (зі змінами та допов.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 21.02.2019)

УДК 340.6

*Щербаковський М. Г., д-р юрид. наук, доц., професор
Харьковского национального университета внутренних дел,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8413-9311>,
e-mail: shcherbakovskyi@gmail.com*

О ПРЕДМЕТЕ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТОЛОГИИ

Наука о судебной экспертизе формировалась в 50-е годы прошлого столетия на фоне выделения из криминалистики криминалистической экспертизы. Позже, в 70-е годы А. И. Винбергом, Н. Т. Малаховской, А. Р. Шляховым было предложено систематизировать теоретические знания о судебной экспертизе в отдельной научной отрасли. Проблемы судебных экспертиз освещены в многочисленных публикациях, излагающих историю, становление и состояние воззрений в области теории и практики судебной экспертизы. У научной среде уже не вызывает возражения тезис о существовании науки о судебной экспертизе. Вместе с тем, до сих пор среди ученых продолжается дискуссия о названии научной отрасли – «судебная экспертология» или «общая теория судебных экспертиз», ее предмете и структуре.

Существенное значение для понимания структуры и функций судебной экспертологии, как и любой научной отрасли, имеет точное обозначение ее объекта и предмета. У философии и гносеологии «объектом» признается то, на что направлена познавательная активность субъекта [1, с. 136]. Среди исследователей сформировалась общая позиция в признании объектом судебной экспертологии судебно-экспертной деятельности (далее – СЭД). М. Я. Сегай определяет СЭД как «деятельность государства, юридических и физических лиц по обеспечению правосудия независимой, объективной и квалифицированной экспертизой, осуществляемой профессиональными (аттестованными) судебными экспертами» [2, с. 28]. Анализ литературы и практики позволяет раскрыть понятие СЭД как системного социально-правового института через ее составляющие (элементы):

– организационная: обеспечение функционирования и организации работы сети специальных судебно-экспертных учреждений (служб) по выполнению возложенных на них задач; кадровое обеспечение; техническое оснащение экспертных учреждений; верификация, валидация и внедрение методик судебно-экспертного исследования; предоставление информационных, материальных и иных ресурсов экспертам; международное сотрудничество с зарубежными экспертными учреждениями;

– правовая: подготовка и внедрение нормативных документов в сфере проведения судебных экспертиз; использование прав, несение ответственности выполнение процессуальных обязанностей субъектами процесса проведения экспертизы;

– исследовательская: проведение научно-обоснованных экспертных исследований объектов, представленных уполномоченными органами и лицами;

– научно-методическая: развитие общих методологических положений судебных экспертиз; разработка теоретических основ родов (видов) судебных экспертиз; создание новых и усовершенствование существующих экспертных методов, методик, технологий исследования;